

Pirmais solis - adekvāta kompensāciju sistēma!

Zemes īpašnieku gaidas par taisnīgu kompensāciju saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās vai šo zemju atsavināšana un maiņa var atdurties pret to finansēšanas avotiem

Māris Ķirsons, Zemeunvalsts.lv

Jāatgādina, ka meža īpašnieki jau daudzus gadus runā par taisnīgām kompensācijām par noteiktajiem saimnieciskās darbības liegumiem un ierobežojumiem, tomēr līdz reālām izmaiņām līdz šim nav izdevies nonākt. Sava veida cerību stariņš bija Saeimas Prezidija 5. marta lēmums nodot izskatīšanai sešu Saeimas deputātu (A. Labuča, V. Maslovska, M. Felsa, I. Bērziņas, J. Patmalnieka un A. Šuvajeva) rosināto likumprojektu parlamenta Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās komisijai -grozījumi likumā «Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās». Šis grozījumu projekts pirmajā lasījumā tika atbalstīts 4. jūnija Saeimas plenārsēdē, taču ar šī grozījumu projekta piedāvāto redakciju ne visi bija apmierināti un tāpēc uz otro lasījumu ir iesniegti priekšlikumi.

Četru vietā tikai viens

Jāņem vērā, ka Ministru Kabinets jau 2024. gadā uzdeva Viedās administrācijas un reģionālās politikas ministrijas vadībā izstrādāt kompensācijas risinājumus. Darba grupa 2025. gadā izstrādāja četrus kompensāciju risinājumus saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās, tāpēc zemes apsaimniekotājiem bija liels bijis pārsteigums Saeimā skatītajā grozījumu projektā ieraudzīt tikai vienu no četriem. «Darba grupa bija paredzējusi — ikgadējo maksājumu, vienreizējo maksājumu par mežaudzes vērtību, kad tā sasniegusi ciršanas vecumu vai caurmēru, kā arī zemes atpirkšanu un zemes maiņu,» pērnā gada darba rezultātu rāda valsts mežu apsaimniekošanas AS Latvijas valsts meži Nekustamo īpašumu izpilddirektors Valdis Kalns. Viņš atzīst, ka arī valsts mežu

apsaimniekotājs bija pārsleigts par tālāk virzīto tikai vienu no četriem risinājumiem, turklāt viss administratīvas slogs tā īstenošanai tiek uzticēts AS Latvijas valsts meži. «Tika piedāvāts viens kompensāciju veids - zemes maiņa, ar kuru šobrīd teorētiski būtu jākompensē nepilni 74 000 ha zemes. Galvenā pretruna, ka LVM ir uzņēmums, kurš pieņem administratīvā procesa ietvaros iesniegumus un neizdod administratīvos aktus vispār, tai skaitā par zemes maiņu. Publiskās pārvaldes funkciju var veikt tikai valsts iestāde, piemēram, Dabas aizsardzības pārvalde. Ar vienu priekšlikumu tiktu būtiski izjaukta institucionālā sistēma valstī,» skaidro V. Kalns. Viņš norāda, ka tieši tāpēc ir notikušas konsultācijas gan ar mežu īpašnieku nevalstiskajām organizācijām un Zemkopības ministriju, lai sagatavotu korektus un reāli īstenojamus priekšlikumus saimnieciskās darbības kompensācijām. LVM jau Saeimas atbildīgajai komisijai bija iesniedzis savus apsvērumus un aplēses situācijā, ja zemes maiņas gadījumā uzņēmuma no saimnieciskās aprites ir jāizņem apmēram 74 000 ha, jo tādējādi LVM apsaimniekoto mežu kapitālvērtība samazināsies par apmēram 744 milj. eiro, koksnes ieguves ikgadējais apjoms no valsts mežiem samazināsies par aptuveni 2 milj. m³, bet dividendēs maksājamā summa saruks par aptuveni 60 milj. eiro gadā, kas ir apmēram puse no likumā ierakstītā pienākuma uzņēmumam samaksāt dividendēs vismaz 123 milj. eiro 2027. un arī 2028. gadā.

Četri risinājumi

«Pašlaik apstiprinātā grozījumu redakcija paredz tikai vienu mehānismu — zemes maiņu, kas ir salīdzinoši smagnējs risinājums, jo īpaši, ka nebūt ne visi privāto mežu īpašnieki ir gatavi veikt šādu procedūru,» skaidro Zemkopības ministrijas Meža departamenta direktors Āris Jansons. Viņš norāda, ka tieši tāpēc ir sagatavots zemkopības ministra Ulda Auguļa priekšlikums, kas paredz vairākus iespējamus kompensāciju variantus. Proti, zemes īpašniekam tiek piedāvāts ikgadējais atbalsta maksājums, tieši tāpat kā pašlaik, taču pēc Ā. Jansona sacītā tā noteiktie griesti (šobrīd no 52 līdz 196 eiro par hektāru), kas saistīti ar kopējiem lauksaimniecības fonda maksājumiem, būtu jāpaaugstina līdz apmēram 500 eiro par hektāru. «Attiecīgs priekšlikums par ES 2028.-2034. gada atbalsta maksājumu lielumu jau ir sagatavots,» tā Ā. Jansons. Viņš norāda, ka savukārt gadījumos, kad mežaudze jau sasniegusi ciršanas vecumu vai caurmēru un visa kalendārā gada laikā tajā noteikts mežsaimnieciskās darbības

aizliegums, galvenās cirtes un kopšanas cirtes aizliegums, paredzēts vienreizējs maksājums. Trešais kompensācijas veids būtu zemes, kurai noteikt saimnieciskās darbības liegums atpirkšana un ceturtais – zemes apmaiņa. «Administratīvi lētākie un vienkāršāk izpildāmie risinājumi ir potenciāli pievilcīgākie mežu īpašniekam un arī valstij, jo lai kāda arī nebūtu zemes maiņas procedūra, tai tik un tā būs nepieciešams Ministru Kabineta rīkojums un tāda sagatavošanai par ikvienu zemes vienības maiņu būs nepieciešams daudz laika un resursu,» skaidro V. Kalns. Kā iespējamo finansējuma avotu maksājumiem par mežaudzēm, kurās liegta vai ierobežota saimnieciskā darbība tiek minēta a/s Latvijas valsts meži dividendes, kuras ik gadu tiek iemaksātas valsts budžetā un valdība, gatavojot ikgadējo budžetu var paredzēt līdzekļus zemju, kur liegta vai būtiski apgrūtināta saimnieciskā darbība izpirkšanai, vienreizēja maksājuma veikšanai, arī administratīvo izmaksu segšanai zemes maiņas gadījumos.

Administratora jautājums

«Dabas aizsardzības pārvalde jau pašlaik administrē kompensāciju jautājumus attiecībā aizsargājamām teritorijām, tai ir atbilstoša kompetence, kā arī informācija par aizsargājamām teritorijām mikroliegumiem, to robežām un aizsardzības režīmiem, tāpēc arī zemes izpirkšanas un maiņas funkcija būtu loģiski nodot šai kompetentajai valsts iestādei,» skaidro Ā. Jansons. Viņš atzīst, ka, lai īstenotu zemes maiņu būtu nepieciešams izveidot Maiņas zemes fondu. Vienlaikus jāņem vērā, ka piedāvātās izmaiņas varētu stāties spēkā tikai 2029. gadā.

Nianses kuras maina būtību

V. Kalns vērš uzmanību, ka deputātu piedāvāto grozījumu projekts paredzēja — zemes maiņu var veikt un pieprasīt kompensācijas tikai tie zemes īpašnieki, kuriem ir veikta instrumentāla zemes robežu uzmērīšana. «Ja valsts uztur sistēmu, kurā ierādītas robežas ir likumīgas un tajās var saimniekot gan lauksaimnieki un saņemt attiecīgus maksājumus, gan arī mežsaimnieki, tad prasīt instrumentālo uzmērīšanu būtībā nozīmētu finansiāli apgrūtināt to zemes īpašnieku, kuriem jau ir noteikti liegumi vai ierobežojumi saimnieciskajai darbībai saņemt viņiem pienākošos kompensāciju,» tā V. Kalns. Viņš norāda, ka

vēl viens Zemkopības ministra priekšlikums ir par kompensāciju attiecināšanu uz mikroliegumiem, kas nav bijis deputātu priekšlikumos. Arī mežsaimnieks Andis Malējs norādīja, ka kompensācijām un visiem citu atbalsta pasākumiem ir jāattiecas uz pilnīgi visām, nevis tikai īpaši aizsargājamām, teritorijām, kurās ir noteikti kādi saimnieciskās darbības ierobežojumi vai liegumi.

Skatījums

Somijā stāv rindā - Latvijā protestē

Latvijas Lauksaimniecības kooperatīvu asociācijas valdes priekšsēdētājs Rolands Feldmanis

2024. gada martā pie valdības ēkas Rīgā protestēja apmēram tūkstošs meža īpašnieku, kuriem valsts par saimnieciskās darbības liegumiem maksā apmēru, kas nav pārskatītas kopš 2013. gada. Somijā tikmēr īpašnieki brīvprātīgi piesakās METSO aizsardzības programmā, un valsts savus izvirzītos mērķus sasniedz un pārsniedz. Atšķirība ir viens vārds. Ekonomiski adekvāta kompensācija. Šo jautājumu no jauna aktualizē Zemkopības ministrijas pasūtītais Meža un saistīto nozaru pamatnostādņu 2026. līdz 2050. gadam vides pārskata kopsavilkums. Pamatscenārijs paredz līdz 30% mežu orientēt uz bioloģiskās daudzveidības mērķiem, no tiem līdz 10% stingrai aizsardzībai. Jauni ierobežojumi privātajos mežos nav virzāmi bez pamatota kompensāciju mehānisma, un tieši tas palielina tiesisko un sociālo konfliktu risku. Somijas METSO programma rāda, kā izskatās cits ceļš. Tā ir brīvprātīga, valsts maksā pilnu kompensāciju par aizsargājamās platības koksnes vērtību, pastāvīgai aizsardzībai maksājums ir atbrīvots no nodokļa, un, ja īpašnieks zemi pārdod valstij, samaksā arī par zemi. 2025. gadā vien pastāvīgajai aizsardzībai iztērēti 23 milj. eiro un vēl 12,3 milj.eiro terminētajiem līgumiem, 96 000 ha mērķis sasniegts pirms termiņa, un no 2026. gada sākas jauns periods līdz 2040. gadam ar aptuveni 40 milj. eiro gadā. Tāpēc Somijā aizsardzība ir pieprasīta prece, nevis drauds īpašumam. Salīdzinājumam Latvijā gada maksājums Natura 2000 mežos ir 52 līdz 196 eiro/ha atkarībā no ierobežojuma, un īpašnieku organizācijas norāda, ka tas nereti ir vairākas reizes mazāk kā audzes tirgus vērtība. Interesanti, ka arī kaimiņi dzīvo tajā pašā gada nomas loģikā, tikai ar citiem cipariem. Igaunijā Natura 2000 mežos maksā 134 eiro /ha gadā stingrās aizsardzības zonā un 60 eiro/ha ierobežotās

apsaimniekošanas zonā, turklāt meža ienākumi līdz 5000 eiro gadā, ieskaitot šos maksājumus, ir atbrīvoti no ienākuma nodokļa. Lietuvā par aizliegtu galveno cirti maksā 275 /ha gadā, tātad gandrīz divreiz vairāk nekā Latvijas 145 eiro/ha par to pašu ierobežojumu. Taču būtiskākais ir cits: visas trīs Baltijas valstis valstij izdevīgi ir ē īpašnieka atteikšanos no ciršanas, un tikai Somija vienreiz un pilnā vērtībā samaksā par to, ko sabiedrība paņem. Finanšu aprēķins ir nepielūdzams. Ja pircējs pilnībā apgrūtinātu hektāru vērtē tikai pēc kompensācijas plūsmas un diskontē to ar 5%, kas aptuveni atbilst *Euribor* un bankas pievienotajai likmei, tad 196 eiro gadā kapitalizējas apmēram 3900 eiro vērtībā neatkarīgi no tā, par cik hektārs savulaik pirkt. Ja pieņemam stingrāku mērauklu, proti, ka naudas alternatīva ir ieguldījums Ņujorkas biržā, kur akciju tirgus ilgtermiņa vidējā atdeve ir ap 10% gadā, tad tie paši 196 eiro kapitalizējas vairs tikai ap 1960 eiro/ha.

Jo augstāka alternatīvā atdeve, jo mazāk vērts ir apgrūtinātais hektārs, un tieši ar šādu mērauklu rēķina profesionālie investori. Starpība starp iegādes cenu un šo summu ir zaudējums, kas rodas aizlieguma spēkā stāšanās dienā, nevis 2050. gadā. Apgrūtinātu aktīvu par iegādes cenu pārdot nevar, un banka to redz tikpat ātri kā īpašnieks. Vēl svarīgāka ir laika dimensija. Pēc paša vides pārskata datiem Latvijas meža kapitāla vērtība no 13,2 miljardiem eiro 2008. gadā augusi līdz 17 miljardiem eiro 2023. gadā. Tas ir kapitāls, kas Latvijas ģimenēm un uzņēmumiem, kuru apsaimniekojot varam pavairot, vai gūt no tā augļus – vismaz miljardu eiro gadā. Rietumeiropas fondi ar paaudzēs uzkrātu kapitālu var mierīgi pagaidīt līdz 2050. gadam, Latvijas īpašnieks ar kredītmaksājumu katru mēnesi nevar. Ja aizliegumi nāk bez taisnīgas kompensācijas, daļa īpašnieku pārdos tagad un lētāk, un pircējs būs tas, kam uzkrātais kapitāls un laiks gaidīt. Tā vides politika bez kompensācijām pārvēršas par kapitāla pārdales mehānismu, kurā ierobežojumi paliek Latvijas pusē, bet īpašumtiesības aizplūst turp, kur kapitāls jau sen nav problēma.

Secinājums nav vērsts pret dabas aizsardzību. Somija pierāda, ka daba un īpašnieks nav pretinieki, ja starp viņiem stāv godīga cena. Ja valsts vēlas 30% mežu ar dabas mērķiem, pirmajam solim jābūt adekvātai kompensāciju sistēmai ar tirgus vērtības principu un nodokļa atbrīvojumu pēc Somijas parauga, un tikai tad aizliegumu kartēm. Savukārt īpašniekiem pašiem der atcerēties, ka izkaisīti mēs esam cenas ņēmēji arī politikā. Organizēta nozare, tostarp mežsaimniecības kooperācija, ir vienīgā, kas var sēdēt pie galda, kamēr kompensāciju metodika vēl top, nevis tad, kad tā jau parakstīta.